

Grote Verzoendag

Enkele opmerkingen vooraf

De drie pelgrimsfeesten voor het volk Israël, het Paasfeest, Wekenfeest en Loofhuttenfeest worden al in het boek Exodus genoemd, de Grote Verzoendag pas in Leviticus. Dit is het middelste van de vijf boeken van Mozes. Grote Verzoendag wordt beschreven in hoofdstuk 16, ongeveer in het midden van het boek, en zo mogen we de verzoening zien als het hart van de Thora.

Wat in Leviticus 16 niet genoemd wordt, maar wel in Exodus, is dat ook over het reukofferaltaar in het Heilige eenmaal in het jaar verzoening gedaan moest worden (Exodus 30:1,10). Aan de hoornen van het reukofferaltaar werd namelijk het bloed gestreken van de zondoffers (Leviticus 4:7).

Nadat de offerdienst was ingesteld, werd het offer door vuur van God Zelf verteerd (Leviticus 9:24). Het vuur op het brandofferaltaar mocht nooit worden gedooft (Leviticus 6:9,12,13).

Uitsluitend van dit vuur moesten gloeiende kolen voor het reukwerk worden genomen. Maar Nadab en Abihu, de zonen van hogepriester Aäron, strooiden reukwerk op vuur van elders, zij gebruikten 'vreemd vuur'. Onmiddellijk kwam er vuur van God dat Nadab en Abihu doodde (Leviticus 10:1). In de hoofdstukken daarna volgen voorschriften voor de priesters en voor het volk, geboden over heilig en onheilig, rein en onrein.

Als Paulus als gevangene op zijn reis naar Rome spreekt over zorgelijke of bedenkelijke scheepvaart omdat 'de vasten' al voorbij was, bedoelt hij daarmee dat het al na de Grote Verzoendag was, dus de tijd dat de herfststormen konden opsteken (Handelingen 27:9).

In de drieslag Nieuwjaar, Grote Verzoendag en Loofhuttenfeest zien we afgeschadwd de gevolgen van het verlossingswerk van Christus: berouw, reiniging en vreugde.

De Heidelbergse catechismus uit de traditionele kerken kent deze drieslag ook: ellende, verlossing en dankbaarheid; niet als een rechtlijnig traject of een vicieuze cirkel, maar als een opgaande spiraal.

Grote Verzoendag in Bijbelse tijd

Leviticus 16 begint met het spreken van God tot Mozes nadat de twee zonen van Aäron gestorven waren en geeft uitgebreide voorschriften over de inrichting van de Grote Verzoendag. Daarvoor waren nodig voor de hogepriester een jonge stier als zondoffer en een ram als brandoffer en voor het volk twee geitenbokken als zondoffer en een ram als brandoffer. (Die twee rammen worden verderop in het hoofdstuk slechts terloops genoemd.)

Door loting zou bepaald worden welke van de twee bokken moest worden geofferd, dat was de 'bok voor de HERE', en welke zou worden weggestuurd, dat was de 'weggaande bok' of de 'bok voor Azazel'.

Grote Verzoendag was een dag van verootmoediging en een dag waarop geen enkele werkzaamheid mocht worden verricht, op straffe des doods (Leviticus 23:29,30). Verzoening is Gods werk en daar hoeft en kan niets van de mens bij.

Het was de enige dag waarop de hogepriester het voorhangsel mocht doorgaan en het Heilige der heiligen mocht binnenkomen, eerst in de tabernakel in de woestijn, later in de tempel te Jeruzalem.

De hogepriester had zich vooraf gereinigd door middel van een rituele wassing. Zo had ook onze Grote Hogepriester Messias Jezus de waterdoop door Johannes ondergaan.

De hogepriester was ditmaal niet gekleed in zijn sierlijk en kleurrijk hogepriesterlijk gewaad dat in Exodus 28 wordt beschreven, maar in eenvoudig wit linnen. Zo had ook onze Here Jezus de gestalte van een dienstknecht aangenomen.

Drie keer ging de hogepriester het Heilige der heiligen binnen.

De eerste keer met reukwerk en een vuurpan met gloeiende kolen van het brandofferaltaar. In het heiligdom deed hij het reukwerk op het vuur, zodat een wolk het verzoendeksel aan het oog onttrok. In dit reukwerk mogen we de gebeden zien, zoals er staat 'mijn gebed als reukwerk voor Uw aangezicht' (Psalm 141:2).

De tweede keer ging hij naar binnen met bloed van een jonge stier om verzoening te doen voor zichzelf en zijn gezin. Onze Hogepriester naar de ordening van Melchizedek die met zijn bloed het hemelse heiligdom doorging, hoefde niet voor zijn eigen zonden te offeren (Hebreeën 7).

De derde keer ging de hogepriester het Heilige der heiligen binnen met bloed van de 'bok voor de HERE' om verzoening te doen voor het volk. Evenals de eerste keer werd het bloed gesprenkeld op het verzoendeksel van de ark en zeven maal op de grond vóór de ark; het werd gestreken aan de hoornen van het reukofferaltaar in het Heilige en aan de hoornen van het brandofferaltaar in de voorhof en het werd zeven maal gesprenkeld op dat altaar.

Vervolgens legde hij zijn handen op de kop van 'de bok van Azazel'. Hij beleed al de ongerechtigheden, overtredingen en zonden van het volk en

legde die op de bok. Daarna werd de 'zondebok' de woestijn ingestuurd, beladen met alle zonden van het volk die in het heiligdom waren opgestapeld, om deze weg te dragen. De SV en de HSV spreken over de 'weggaande bok', omdat het woord een samenstelling kan zijn van 'geit' en 'weggaan' of 'verwijderen'. De NBG en de NBV noemen Azazel. Het woord Azazel komt alleen voor in verband met Grote Verzoendag. Over de betekenis ervan lopen de meningen uiteen. Wellicht kunnen we daarbij het beste denken aan een onherbergzame plaats, een plek zonder voedsel of water, een oord waar je ten dode gedoemd bent. Zo heeft Jezus onze zonden gedragen, en heeft Hij geleden 'buiten de legerplaats', op de Hoofdschedelplaats, een plaats des doods, buiten Jeruzalem, om ons het leven te geven en toegang tot het Nieuwe Jeruzalem.

Vervolgens deed de hogepriester de linnen kleding uit, waste zich opnieuw en tooide hij zich met zijn gebruikelijke kleding.

Na dit alles werden de beide rammen, die voor Aäron en die voor het volk, als brandoffer geofferd.

Van de beide zondoffers, de jonge stier en de 'bok voor de HERE', werd alleen het vet op het brandofferaltaar verbrand. In tegenstelling tot de dagelijkse zondoffers werd het vlees van deze beide zondoffers niet gegeten, maar samen met de huid buiten de legerplaats verbrand.

De man die de 'bok voor Azazel' de woestijn had ingestuurd en de man die de zondoffers had verbrand, moesten zichzelf en hun kleding wassen.

De verontreiniging van het heiligdom door de dagelijkse offers

Zonden die beleden werden terwijl men met de handen steunde op de kop van een offerdier, werden op het dier overgedragen. Dit wees heen naar het Lam van God dat de zonden der wereld zou wegnemen (Johannes 1:29). Het bloed van het dier voor het zondoffer werd door de priester gesprenkeld vóór het voorhangsel (Leviticus 4:6), gestreken aan de hoornen van het reukofferaltaar (vs 7a) en uitgegoten bij het brandofferaltaar (vs 7b). Zo bracht het bloed de zonden symbolisch in het heiligdom.

De reiniging van het heiligdom op de Grote Verzoendag

Bij de 'bok voor de HERE' werden niet de handen op de kop van het dier gelegd. Hier werden geen zonden op het dier overgedragen en het heiligdom binnengebracht, maar juist de zonden uit het heiligdom en van het altaar verwijderd. Op de Grote Verzoendag werd op die manier verzoening gedaan over het Heilige der heiligen (Leviticus 16:16a), het Heilige (vs 16b) en het brandofferaltaar in de voorhof (vs 19). Dit in tegenstelling tot de dagelijkse zondoffers waarbij over het individu verzoening werd gedaan (o.a. Leviticus 4:31b en 35b).

Jom Kippoer in onze tijd

Op de Joodse kalender is deze periode de drukke tijd van de najaarsfeesten. Eerst is er het Joods Nieuwjaar, twee weken later begint het Loofhuttenfeest.

Daartussenin ligt Grote Verzoendag, Jom Kippoer of Jom HaKippoeriem, dag van de vergevingen. Jom Kippoer is de tiende dag van de Ontzagwekkende dagen die met Nieuwjaar begonnen. Het zijn dagen van inkeer, zelfonderzoek, schuldbelijdenis, berouw, gebed om vergeving, ook van onbewust bedreven zonden, dagen van herstel van verhoudingen. Grote Verzoendag is voor de Joden de belangrijkste Bijbelse gedenkdag van het jaar, een dag van verootmoediging, vasten en gebed om Gods erbarmen. Alleen als God ons genadig is, kunnen we het nieuw begonnen jaar in.

Hoewel de meeste Israëli's niet buitengewoon religieus zijn, wordt Jom Kippoer door iedereen als een speciale dag beschouwd. Ook velen van de Joden, ook die zich seculier noemen, doen die dag aan synagogenbezoek en onderhouden min of meer het vasten.

In 2012 is Jom Kippoer van dinsdagavond 25 tot woensdagavond 26 september.

Voorafgaand aan de Grote Verzoendag is er de avonddienst Kol Nidrei. Deze avond wordt dan ook wel Erev Kol Nidrei genoemd. Het Aramese lied waarnaar deze avond genoemd is, en wat drie keer wordt gezongen, steeds intensiever, begint met de woorden 'Alle geloften'. Het gaat hier over geloften die men zichzelf tegenover God oplegt, misschien onbedachtzaam uitgesproken of in een moment van wanhoop gezegd. Deze beloften van het afgelopen jaar, waarin men is tekortgeschoten en die men zich soms niet eens meer herinnert of die misschien niet eens uitvoerbaar waren, en de beloften van het komende jaar, van deze Jom Kippoer tot de volgende, worden ontbonden, nietig en ongeldig verklaard, en zo is men van die last ontslagen. Het betreft hier dus niet beloften aan mensen, of contracten en dergelijke. Niet-Joden beschuldigden soms Joden ervan dat zij door het Kol Nidrei gemakkelijk onder gedane afspraken konden uitkomen. Het Kol Nidrei stamt uit de Middeleeuwen. Toen werden veel Joden gedwongen zich te laten dopen. Om hun leven te redden, werden ze 'christen', maar in hun hart bleven zij Jood. Zij werden gedwongen dingen van het Joodse geloof na te laten. Op Grote Verzoendag beleden ze dat in het geheim en vroegen zij God verzoening te doen over alle geloften, 'kol nidrei', die ze niet hadden kunnen nakomen.

Na de verwoesting van de tweede tempel was de offerdienst overeenkomstig de Thora niet langer mogelijk. De rabbijnen, voortgekomen uit de Farizese traditie, hebben een nieuwe vorm aan de viering gegeven. De offerdienst is vervangen door het zeggen van

gebeden, het betrachten van inkeer, terugkeer en bekering en het doen van gerechtigheid, liefdadigheid en vrijgevigheid. Zij verwezen naar Daniël, die drie maal per dag bad op de tijden van de offers en naar Ezra, die voedsel liet zenden aan de armen (Nehemia 8:11).

Zoals gezegd, Grote Verzoendag is een dag van vasten en verootmoediging, waarbij het vasten vaak al begint een uur voor zonsondergang van de voorafgaande dag. Dit vasten betreft ook het drinken, zoals Mozes zei: 'Veertig dagen en veertig nachten ... brood at ik niet en water dronk ik niet.' (Deuteronomium 9:9) Het vasten geldt voor jongens vanaf 13 jaar en voor meisjes vanaf 12 jaar. Het zich verootmoedigen (Leviticus 16:31) is in de Joodse traditie uitgebreid tot het zich onttrekken van het dragen van juwelen en leren schoeisel; men loopt met vilten slofjes of linnen pantoffels. Ook wast men zich maar oppervlakkig: alleen de vingers en de ogen.

Op Grote Verzoendag wordt witte kleding gedragen als teken van verlangen naar reinheid en zuiverheid, om uit te beelden dat 'uw zonden wit als sneeuw' zullen worden gemaakt (Jesaja 1:18). Bij mannen, in elk geval zij die in de synagoge dienstdoen, is dit vaak het witte overkleed waarin zij ook begraven zullen worden. Ook het kleed voor de heilige ark, waarin de Thorarollen worden bewaard, is wit evenals de Thoramantels om de boekrollen.

Na de synagogale lezing uit de boeken van Mozes wordt ook altijd een gedeelte gelezen uit de profeten. Op Grote Verzoendag is dat 's middags als extra feestrol het boek Jona: na bekering, individueel en collectief, persoonlijk en gemeenschappelijk, is er mogelijkheid tot verzoening, ook voor heidenen zoals die in Ninevé. Jezus, die Zijn verblijf in het graf vergeleek met het verblijf van Jona in de grote vis, is een verzoening niet alleen voor de zonden van de Joden, maar ook voor die van de hele wereld (1Johannes 2:2). Ook wordt gelezen uit Genesis 32 en 33, over de worsteling van Jacob en zijn verzoening met Ezau. Verder uit Hosea 14 over verzoening na bekering, waar staat 'Kom met woorden van berouw en keer terug naar de HEER. Neem wat goed is van ons aan. Als offer brengen wij U oprechte woorden.'

De hele dag is men in de synagoge. Er is geen onderbreking vanaf het morgengebed via het middaggebed tot het avondgebed.

Op deze dag is er een herdenken van de gestorvenen, ook van de slachtoffers van de Shoah.

Op Rosh HaSjana, nieuwjaarsdag, wordt in de synagoge één keer geknield, op Grote Verzoendag drie keer; dit zijn ook de enige keren dat men knielt in de synagoge. 'Wij knielen, wij buigen en wij werpen ons neer en danken de Koning aller koningen'.

Normaal wordt in de synagoge geen preek gehouden, maar op Grote Verzoendag wel.

Er worden vele zegenbeden uitgesproken; één daarvan is het Kadosh 'Heilig, heilig, heilig is de HERE der heerscharen, de ganse aarde is van Zijn heerlijkheid vol.' (Jesaja 6:1-5).

Wanneer de middag vordert, zingt de voorzanger of de rabbijn een smeekbede:

'God, onze God, God van onze voorouders, van Abraham, Izak en Jakob.

Gedenk ons ten leven, o Koning, die wilt dat we leven.

Bezegel ons lot ten goede, dat we in leven blijven, ter wille van U, levende God.

De dag is bijna ten einde, de zon gaat onder, mogen wij komen bij U.

Scheld ons onze zonden kwijt, schenk ons vergiffenis, geef ons Uw liefde.

Gedenk het verbond met Abraham en het offer van Izak en breng verlossing aan de kinderen van Jakob.'

De gemeente beantwoordt dat met:

'We hebben gezondigd, we hebben verkeerd gedaan, we waren niet altijd eerlijk, we hebben kwaad gesproken, we zijn van de goede weg afgeweken, we waren koppig, we waren slecht, we zijn afgedwaald.'

Daarna wordt met steeds meer innigheid en aandacht gezongen het Avinoe Malkeinoe sjema koleinoe, onze Vader, onze Koning, hoor onze stem...

Aan het einde van de dag, als de zon begint onder te gaan, wordt de tekia op de sjofar geblazen, een lang aangehouden toon die aan het eind omhoog gaat. Ook klinkt dan het Sjema Jisraeel 'Hoor Israël, de HERE is onze God, de HERE is één' (Deuteronomium 6:4).

Het witte gordijn voor de heilige ark met de Thorarollen wordt dichtgedaan; 'de poorten van de hemel zijn gesloten'.

Zo was Pesach het feest van bevrijding,

Ongezuurde broden het feest van heiliging,

Wekenfeest het feest van openbaring, het ontvangen van de Thora,

Nieuwjaar het feest van bekering,

Grote Verzoendag het feest van verzoening

en Loofhuttenfeest het feest van dankbaarheid.